

WILG & MAND

1985-1

WILG & MAND

BULLETIN VAN DE STICHTING WILG & MAND, GEVESTIGD TE IJSSELSTEIN

Doelstelling van de stichting: stimuleren van de belangstelling voor de mandenmakerij en de griendcultuur; organisatie van cursussen mandenvlechten; verzamelen van historische gegevens en materialen enz.

Bestuur:

Ch.W. Vink te IJsselstein, voorzitter
C. Tutein Nolthenius te Oisterwijk, secretaris
H.P. Verboord te Vlijmen, penningmeester
P. Craenen te Susteren
P. van den Dool te Boskoop
A.D. van 't Hoog te Veessen (gem. Heerde)
J. Ooms te Nootdorp
G.H. Pot - van Regteren Altena te Schoorl
Donateurs van de stichting ontvangen het bulletin gratis.
Minimum donatie f 15,-- per jaar

o-o

Redactie:

A. van 't Hoog (Veesen)
J. Ooms (Nootdorp)
G.M. Pot - van Regeteren Altena (Schoorl)
C. Tutein Nolthenius (Oisterwijk)

Bijdragen voor het bulletin kunnen gezonden worden aan het onderstaande adres, met vriendelijk verzoek het papier eenzijdig te gebruiken, liefst getypt en anders duidelijk geschreven.

Redactiesecretariaat, administratie en advertenties:

Nassaulaan 14, 5062 JN Oisterwijk, tel. 04242-82238
Bankrekening, t.n.v. de stichting Wilg & Mand, nr. 41 89 09 083
Amrobank te Vlijmen
Postgironr.: 26 95 726

Drukkerij A.J. van Midden, Dorp 246, Benschop.

Vierde jaargang, 1985 nr. 1.

Verschijnt vier keer per jaar

Inhoud van dit nummer:

Blz.

1. "Nooit gedacht", oorzaak, aanleiding en uitvoering van noodwoningbouw in 1945 in Vlijmen (H.V.).
10. Jaarverslag
12. Financieel verslag
13. Zomercursus 1985
14. Ammerzoden, een dorp rond een kasteel (C.T.N.)
18. Boekbespreking
20. Wij lazén voor U
21. Publicaties van de stichting

O-O

NOOIT GEDACHT

Oorzaak, aanleiding en uitvoering van noodwoningbouw in 1945
in Vlijmen.

Toen op 5 mei 1945 eindelijk de vlaggen konden worden uitgestoken, gaf de bevrijdingsbalans van Vlijmen een in-triest beeld te zien:

Meer dan 150 huizen verwoest, 100 ernstig en vijfhonderd huizen licht beschadigd en helaas meer dan 60 slachtoffers.

Niet voor niets kreeg Vlijmen (helaas!) het grootste aantal noodwoningen toegewezen van alle Brabantse plattelandsgemeenten.

Zoals overall in bevrijd gebied was de woningnood probleem nummer één!

Maar dat de oplossingen niet in een handomdraai aan te dragen waren, zal wel duidelijk zijn als men in aanmerking neemt dat er helemaal geen bouwmaterialen ter beschikking waren, omdat het land ook op dat punt stelselmatig was leeggezogen.

Bovendien kwam er aan het "puin ruimen" geen einde, want nauwelijks was er op de ene plaats geruimd of er ontstonden elders weer nieuwe puinhopen

Maar het geluk van de bevrijding leverde zó veel energie op dat alom hard werd georganiseerd en gewerkt om er toch weer bovenop te komen! En bovendien: nood maakt vindingrijk!

Soms kan dan een toevalligheid aanleiding zijn om die vindingrijkheid om te zetten in een praktische toepassing.

Daar speelde toen de Vlijmense mandenmakerij een grote rol in.

Immers, heel kort na de bevrijding van Vlijmen in november 1944 konden de Vlijmense mandenmakers voor de geallieerde troepen gevlochten teenhouten matten maken, een soort horden, die gebruikt

werden om taluds voor afkalving te behoeden en om in drassige terreinen het wegzakken van voertuigen en geschutstukken te voorkomen. Deze horden stonden te boek als "brushwood hurdles" en er werden in Vlijmen tussen december '44 en april '45 duizenden van gemaakt. Het formaat was ca. 5 x 2 meter.

Ondergetekende legde een link tussen het oeroude gebruik van vlechtwerk voor huizen en schuren, aangesmeerd met kalk, leem en koeiestront en de mogelijkheid om gevlochten matten "à la brushwood-hurdle" te gaan gebruiken voor noodwoningen. En zo kwam voor Vlijmen een belangrijke deel-oplossing van het nijpend woningtekort op korte termijn in zicht.

Voor de uitwerking van dit idee werd een team gevormd, dat alle deskundigheid "in huis" had. Het werd gevormd door Architect Jan Luyben, hoofd van de wederopbouw, diens medewerker Piet Verboord, eveneens architect, diens broer Bertus Verboord, aannemer en de beide andere broers Jan en Harrie, die de mandenmakerij runden.

In korte tijd kwam dan ook een ontwerp tot stand.

De initiatiefnemers waren heilig overtuigd van de voordelen van de "nieuwe" constructie:

- teenhout was in voldoende mate voorhanden;
- de plaatselijke mandenmakerijen beschikten over voldoende vlechtcapaciteit en de betreffende mandenmakers waren bovendien goede vakmensen op dit gebied;
- het gebruik van teenhout en de inschakeling van mandenmakers zouden in geen enkel opzicht schade doen aan permanente bouw;
- de constructie zou heel solide zijn en geen onderhoud vergen;
- als de buitenwanden en de daken dubbel zouden worden gevlochten, waardoor er een spouw zou ontstaan, zou de isolatie heel goed zijn en bovendien van buitenaf geen vocht doorlaten;
- dit bouwsysteem zou zich erg goed lenen voor seriefabricage, maar in bijzondere gevallen toch voldoende souplesse opleveren om variaties aan te brengen;
- de montage ter plaatse zou weinig tijd vergen;
- de prijs zou heel redelijk gehouden kunnen worden.

Maar er zouden nog heel wat stenen gebikt moeten worden, voordat de ideeën in concreto uitgevoerd werden!

En bovendien was er bijna dagelijks het oorlogsgeweld, dat velen als het ware verlamden en frustreerden

Zo was het ook op 4 maart 1945.

De zondagochtend zag er grauw-grijs uit, miezerige mottige druilregen verstikte het morgenlicht en het was alsof het doffe gedreun van de V-1 straalmotoren, die al vroeg overkwamen, extra echo's kregen tegen de watermoleculen in de dompige loodzware lucht ...

In de keuken-woonkamer van huize Verboord had zich het bouwteam verzameld om de plannen te bespreken en uit te werken. In het keukenraam was juist zoveel blinding uitgespaard, dat een broeikasraam precies paste en voldoende licht doorliet om zonder extra's stroomverbruik te werken.

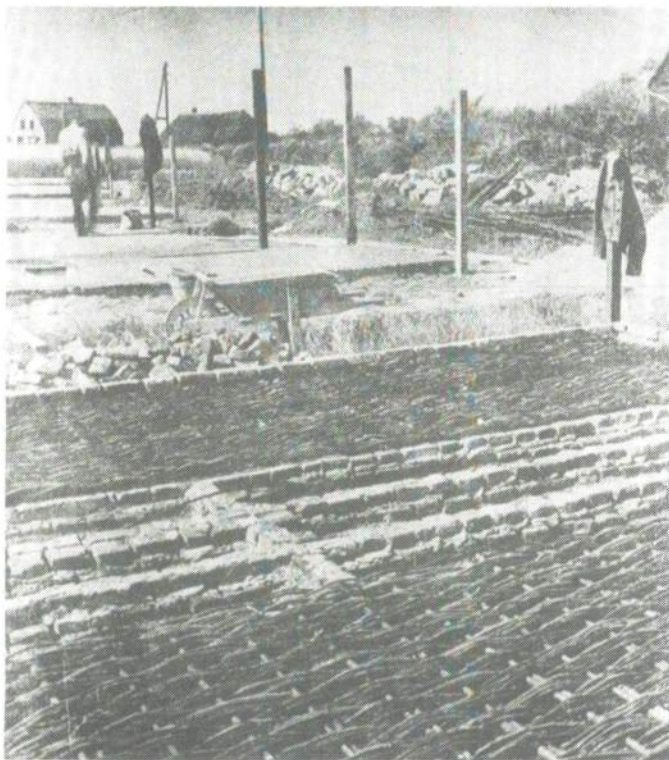
Hendrik van de Wiel zet de (gesnoeide) stekken in 't gelid tussen de schuiven, die de "panlatten" in "'t lood" houden.

Jan Luyben bracht het goede nieuws dat met de bouw van de proefwoning wel gauw zou kunnen worden begonnen. Immers het huis van tuinder Jan de Vaan op de hoek van de Voorstraat en de Akkerstraat was tot afbraak gedoemd en er was een regeling getroffen, waarbij uit de oorlogschadevergoeding de noodwoning zou kunnen worden gefinancierd.

Besloten werd om het vlechtwerk ter plaatse "in het werk" te verrichten. Op die manier zouden de diverse werkzaamheden beter kunnen worden gecoördineerd en alle medewerkers meer ervaring

op doen en een beter inzicht krijgen hoe in het vervolg bij pre-fabricage van de "matten" de montage het beste zou kunnen verlopen.

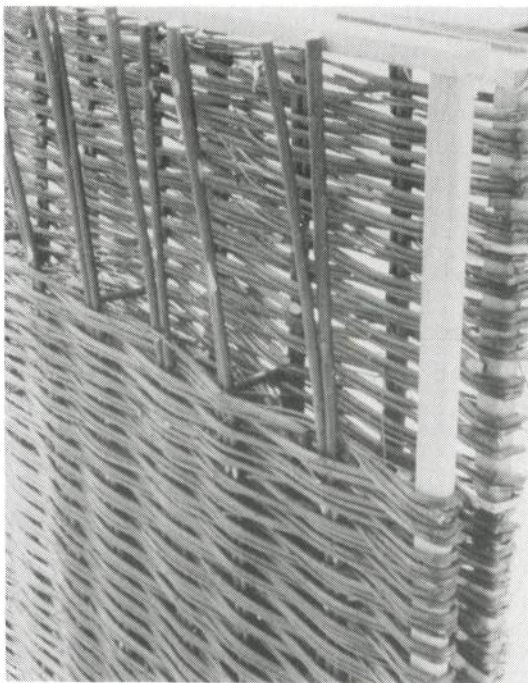
Op het trasraam, uitgevoerd in "gebikte" bakstenen, zou de muurplaat worden aangebracht, waarin vooraf de gaten geboord zouden worden voor de "stekken" dat wil zeggen de verticale wilgetenen, waar dan tussendoor gevlochten moet worden. Deze stekken kwamen op een afstand van ca. 12 cm van elkaar. Voor de zogenoemde hoekstekken aan het einde van de wanden moesten de gaten wat groter geboord worden, want die stekken waren dikker, zo van het type bonenstokken, maar dan liefst zo recht en glad mogelijk om de hoeken redelijk aan te laten sluiten.

Wilgenvloermatten een "Staaltje" van noodbewapening.

Om de dubbele wanden van een "spouw" van 7 cm te voorzien, moesten op afstanden van zo'n 50 cm en op verschillende hoogten de beide matten met "krammen" aan elkaar bevestigd worden. Dat was het werk voor de vlechters, die aan weerskanten gelijk op gingen en dan de wat stevige wilgeteen op maat afsneden, aanpunten, omzetten (het z.g. "krokken") en tussen het vlechtwerk langs de stekken indreven. Door de zig-zag-gewijze stand van de krammen

kon geen harmonica-werking optreden. Bovendien zouden de krammen na de cementbepleistering een "muurvaste" stand blijven houden en zo als het ware een honingraat-effect bewerkstelligen. Dat zou voor het dubbelwandige dak nog belangrijker zijn dan voor de wanden, want het dak zou worden voorzien van een betonlaag, waarover het bekende asfalt. De druk op de spouw zou daardoor natuurlijk heel groot worden!

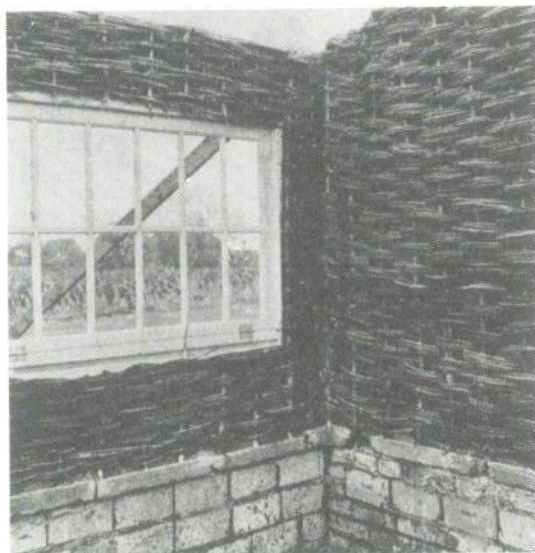
Modelbouw in wilgenmatten op de Internationale tentoonstelling van noodwoningen in Brussel, mei-sept. 1946.

Ondertussen had moeder Verboord al geurige koffie ingeschonken, gezet van "echte" bonen, aangereikt door ingekwartierde Engelse soldaten, om daarmee als het ware een "zonnige kant" van de bevrijding te symboliseren

Toen tegen het middaguur plotseling een doffe knal, een donderende dreun, die het glas van de broeikasraam in diggelen sloeg en het rieten dak als een deken had uitgeklopt, waardoor een lawine van duizenden mos-nopjes naar beneden kwam en beneden een rug van goor groen-bruin stilleven achterliet over de hele lengte van het huis, en aan weerszijden

"Dat moet weer raak zijn", was de eerste en enig mogelijke reactie. Maar na deze reflex werden automatisch de fietsen, die tot dan vredig tegen de gevel "geparkeerd" hadden gestaan, gegrepen en richting centrum Vlijmen gedreven door van zenuwen gespannen kuit- en dijspieren, om ook hulp te kunnen verlenen, want "dat zal wel weer nodig zijn".

De aanblik was weer troosteloos! De V-1 had komend uit noord-oostelijke richting al dalend een spoor van vieze vette kerosine achter zich gelaten en precies het hart van Vlijmen getroffen, een krater van 15 meter doorsnee en 5 meter diepte borend achter het huis van Jan Kleyssen De hele omtrek gaf niets anders dan flarden van huizen te zien, dit keer gelukkig geen slachtoffers

Detail van hoek,
raam en trasraamaansluitingen.

's Anderen daags zette het noodwoningen-team het werk weer voort ... in alle voortvarendheid

Naast de technische voorzieningen voor de proefwoning werden alle overheidsinstanties die bij de wederopbouw betrokken waren, enthousiast en met geloof en vertrouwen in het eigen produkt, overtuigd van de doelmatigheid en de voordelen van dit bouw-systeem.

De gemeente Vlijmen bood van het begin af aan alle medewerking! Daarnaast toonden het College van Commissarissen van de Wederopbouw, het Militair Gezag en het Commissariaat Noodvoorzieningen belangstelling en een willig oor voor de plannen!

En dat dit allemaal serieus bedoeld was bleek op zondag 13 mei 1945 toen dr. L.J.M. Beel, toenmalig minister-president en mi-

nister van Binnenlandse Zaken met een uitgebreide staf de in aanbouw zijnde proefwoning kwam bezichtigen!

Korte tijd later kwam dan ook vanwege het Ministerie van Wederopbouw het fiat af voor de bouw van 100 CALEVV-noodwoningen in Vlijmen en 100 in Den Bosch. Dat Vlijmen van alle Brabantse plattelandsgemeenten het hoogste aantal noodwoningen had toegevoegd gekregen duidt op droevige toestand van de woonsituatie enerzijds, maar geeft anderzijds hoop voor velen.

Toen de proefwoning kant en klaar werd opgeleverd, kreeg ze de naam "Nooit Gedacht"!

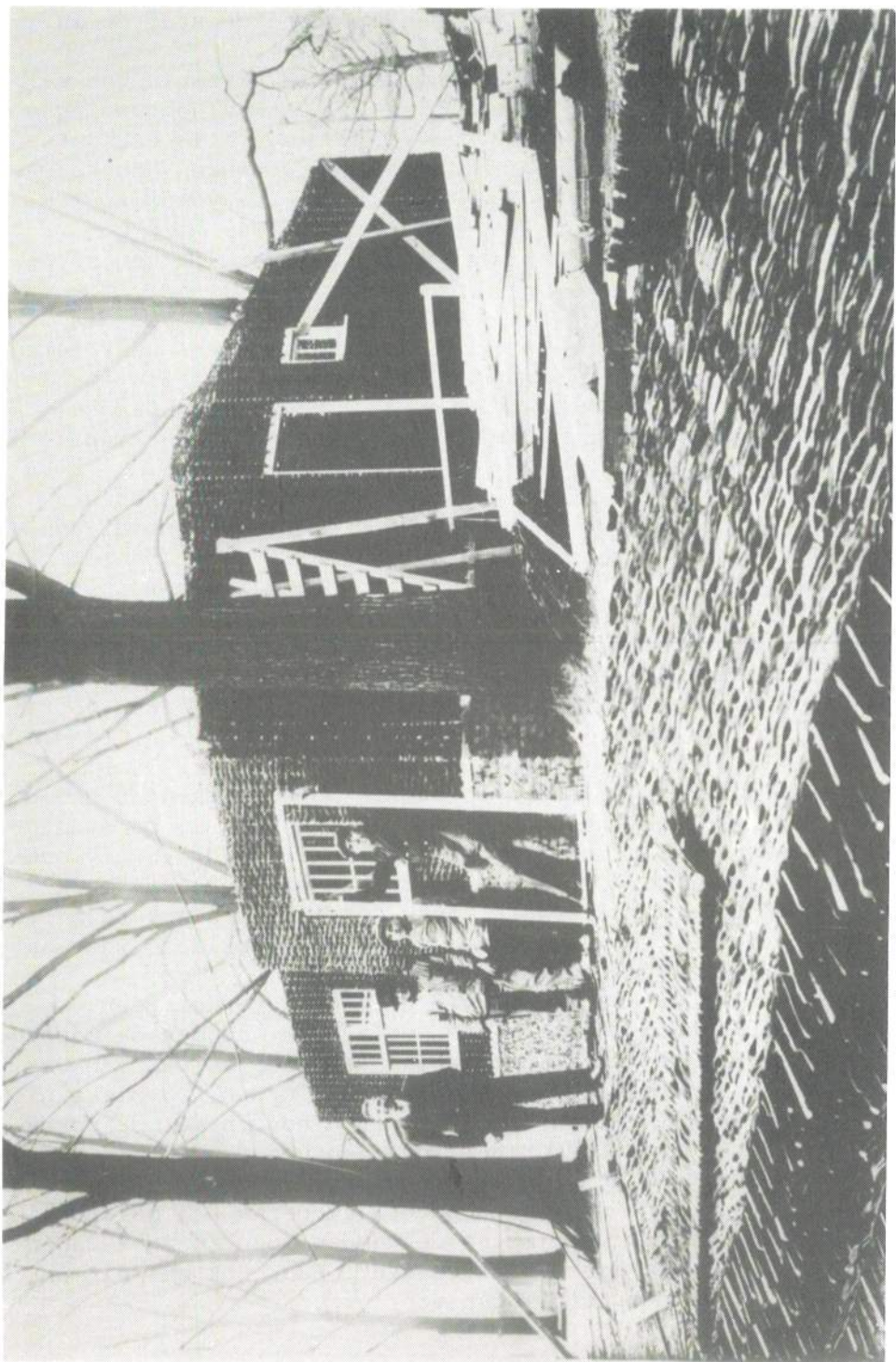
Tijdens het vlechten van de wanden van de proefwoning was gebleken, dat de wilgen hoekstekken door het telkens weer terugdraaien van de "inslag" gingen meebuigen en dat was een euvel dat timmermansogen niet konden verdragen! Voor dit onderdeel zouden panlatten ideaal zijn, maar daar was geen meter van te krijgen!

Dies sprak ondergetekende de minister tijdens diens bezoek daarover aan en op diens voorspraak werd de daarna ingediende aanvraag voor toewijziging van 5 kubieke meter gehonoreerd! Dat was voor de vlechters een hele uitkomst, want nu konden matten worden gemaakt, die in schuiven met het voortgaan van het vlechten, de panlat, die nu als hoekstek diende, precies "in het lood" kon houden. Om het breken van de wilgetenen op de scherpe hoeken van de panlatten te voorkomen, werden deze hoeken vooraf "afgerond".

Nadat aannemer Bertus Verboord op enkele bouwplaatsen de nodige voorbereidende werkzaamheden had verricht, konden in de mandenmakerij van Jan en Harrie de eerste vloermatten worden gevlochten. Deze waren "enkel" en steunden in het werk op een "balklaag" van metselwerk, uiteraard van gebikte stenen. Op de matten kon beton gestort worden, voorzien van een afwerklaag, waaraan meestal een rode kleurstof werd toegevoegd.

Toen bleek dat de pre-fabricage van de matten verder geen vlecht- en bouwtechnische problemen opleverde, konden de mandenmakerijen van Prinsen & Van Halder in Haarsteeg en van Van Wageningen-Festen in Vlijmen ook ingeschakeld worden. Op die manier konden de "matten-leveringen" gelijke tred houden met de vorderingen in de bouw, zodat vóór het invallen van de winter '45/'46 reeds 40 noodwoningen in gebruik konden worden genomen!

Uiteraard vormden de groep stucadoors eveneens een belangrijke schakel in het bouwproces. Immers de wanden moesten in 2 lagen gepleisterd worden en daarna "afgesausd". Maar ook bij dit onderdeel deden zich geen storingen voor.

Model van dubbelwandig (half open) vlechtwerk voor de noodwoningen. De verbindingskramen zijn duidelijk te zien.

In het voorjaar van '46 verscheen er in de Bossche Courant een foto van een stukje wand van een Bossche noodwoning, waarop te zien was hoe de wilgeblaadjes uit de verse pleisterlaag te voorschijn kwamen!! Hier was versgesneden teenhout gebruikt, dat begunstigd door het vocht in de specie en de warme zonnestralen kon laten zien dat de kiemkracht nog volop aanwezig was. Uiting van nieuw leven in een nieuwe omgeving, voorbeeld van herstellende kracht in de natuur symbool wellicht ook van opbloeiende levensvreugde na zo'n lange periode van vernieling en ellende ?

De noodwoningen wonnen dan ook de sympathie van de bevolking en in de volksmond werden ze dan ook heel vriendelijk "de biesen mandjes" genoemd.

Voor de mandenmakers was het vlechten van de matten een dankbaar werk:

immers dorpsgenoten en vaak ook familieleden konden aan onderdak worden geholpen!

Het vlechten van de matten geschiedde in tariefloon en per m² gold daarvoor: f 1,46 voor de dubbele matten;
f 0,65 voor de enkelvoudige matten;
f 1,00 voor fijne plafondmatten.

Per m² werd aan teen berekend 5 kg (droog gewicht) à 20 cts per kg en inclusief de stekken en de panlatten kwam het materiaalverbruik in totaal op f 1,65 per m².

Voor de Vlijmense woningen in blocs van 2 waren ca. 360 m² vlechtwerk nodig en voor de Bosse woningen in blocs van 4 ca. 300 m². Totaalprijs resp. f 1340,-- en f 1120,--.

Het is moeilijk na 40 jaar lonen en prijzen in de juiste verhoudingen van toen te kunnen beoordelen maar de toenmalige huurprijs van f 3,-- per week kan wellicht een aanwijzing zijn ...!! Na ruim tienjarige "trouwe dienst" werden de noodwoningen succesievelijk vanaf '56 afgebroken, om plaats te maken voor permanente bouw. Ze zouden best nog een hele tijd mee hebben kunnen gaan, maar in het kader van het toewijzingsbeleid leverde de "opruiming" extra bouwvolume inclusief subsidies op!

Maar als een rots in de branding is de eerste proef- of modelwoning in particulier bezit blijven staan en op de gevel prijkt nog steeds vol trots de naam "NOOIT GEDACHT".

Harrie Verboord

o-o

Het bestuur

Het bestuur heeft in een ongewijzigde samenstelling (8 personen) kunnen werken aan al wat gedaan diende te worden binnen het kader van de doelstelling van de Stichting Wilg & Mand. Er zijn in 1984 twee bestuursvergaderingen gehouden. De financiering van het boekje betreffende de ovale mand vormde het grootste probleem. Dank zij door vele donateurs verstrekte leningen en schenkingen van verschillende kanten kon het boekje in produktie worden gegeven. Een dankwoord aan allen die hun medewerking hebben verleend is hier zeker op zijn plaats.

Donateurs

In 1984 konden 51 nieuwe donateurs worden ingeschreven. Enkele donateurs lieten zich van de steeds langer wordende lijst schrappen of moesten er door wanbetaling van worden afgevoerd. Dat betekende in totaal 28 donateurs méér. Aantal per 31 december 1984: 363.

Het Bulletin

Het kwam volgens de planning viermaal uit met in totaal 71 pagina's en 34 foto's. Er is niet alleen aandacht besteed aan de georganiseerde activiteiten. Tal van andere onderwerpen passeerden de revue zoals: de mandenexportovereenkomst 1934-1940, The Basketmakers Association, de bouw van een inglo, griendteelt en vlechtwerk in Gouda, het werkenlozenproject Beek en Donk, manden in musea, mandenmakersgereedschap (schilijzers), winterkenmerken van wilgsoorten en andere.

Van het kwartaalbulletin zijn respectievelijk 474, 397, 418 en 429 exemplaren verzonden.

Publiciteit

Een algemeen informatieblad over de stichting kwam in 1984 gereed. Bij verschillende gelegenheden is het al als publiciteitsmiddel gebruikt: onder andere tijdens een tentoonstelling over grienden in het bezoekerscentrum de Merwelanden bij Dordrecht en in het Openluchtmuseum in Arnhem.

Boekje ronde mand

Tot nu toe zijn er bijna 500 van deze boekjes verkocht. De praktijk heeft bewezen dat het een onmisbare handleiding is voor wie zich wat meer in de techniek van het mandemaken wil verdiepen. Voor gevorderden komt in 1985 het boekje over de ovale mand beschikbaar.

Vlechtcursussen

Ook in 1984 werden er cursussen gegeven aan 65 personen in IJsselstein, Benschop en Heerde. De belangstelling daarvoor bleef groot. Helaas is de vlechtcursus in Delft medio 1984 gestopt met als reden "beperking van subsidies". Voor het eerst werd van 2-6 juli een zomervlechtweek georganiseerd en wel door de heer Van 't Hoog in Heerde. Her verslag van een van de 11 deelnemers laat er geen twijfel aan bestaan dat dit initiatief vatbaar is voor herhaling.

Donateursdag

Inmiddels een traditie geworden. Dit jaar was dit evenement in belangrijke mate een buitengebeuren. Op 29 september kwamen 149 donateurs en introducés bijeen in de Biesbosch. Op een rondvaartboot werd vergaderd. Daarna werd een bezoek gebracht aan vrienden waar diverse wilgesoorten op de keper konden worden beschouwd. In het kort tevoren geopend Biesboschmuseum werd de geanimeerde - en door mooi weer begunstigde - bijeenkomst besloten.

Museumcollectie

De W&M-collectie kon worden uitgebreid met: een originele broodbezorgmand die werd geschonken door een warme bakker in Nootdorp, een korenwan vervaardigd door mandenmakers L. Muris en R. Salden en een vismand (vroeger vischhouwer genoemd) gemaakt door de heer H. Snoeyer.

Voor het documentatie archief werden een 10-tal nummers van het tijdschrift "De Griendcultuur" uit de jaren 1937-1940 verkregen. De mandencollectie werd met conserduc, een middel tegen insectentastingen behandeld. Onze voorzitter deed het werk en de gemeente IJsselstein man de kosten van het conserveermiddel voor zijn rekening.

Financiën

Het innen van de contributies heeft de penningmeester nogal wat moeite gekost. Ongeveer 25% van de donateurs had een vriendelijke aanmaning nodig om de accept-girokaart alsnog te verzenden. Donateurs, die mintens een heel jaar achterstand hadden, werden van de lijst geschrapt.

Zeer verheugend was de spontane medewerking uit de donateurskring om de financiëring van het boekje over de ovalen mand rond te krijgen. Giften en renteloze leningen liepen op tot een toaal van f 5.550,--. Daarnaast werd van de Haella Stichting een schenking van f 1.500,-- ontvangen. De K.F. Hein Stichting stelde een renteloze lening van f 3.000,-- in het vooruitzicht. Ter bevestiging van de leningen werden gecalligrafeerde erkentelijkheidsgeschriften uitgereikt.

Financieel overzicht van de Stichting Wilg & Wind over 1984

<u>Ontvangsten</u>		<u>Uitgaven</u>	
Contributies	f 6.580,75	Donateursdag	f 2.144,65
Donateursdag	2.505,--	Hordendag	111,--
Hordendag	120,--	Bullentin + portie	2.754,80
Filmverhuur	541,--	Drukken alg. info	662,83
Rapp. Muilenb.	25,--	Secretariaat	150,89
Boekje Ronde Mand	1.914,--	Porti secr.	992,66
Boekje Vlijm,Mand.	180,--	Foto's	5,36
Advertenties	50,--	Boekjes Vlijm,Mand.	77,50
Labels en stempels	345,--	Drukw. Rondje Vlijmen	62,50
Rente	180,47	Kamer v. Koophandel	58,50
Diversen	102,45	Vergaderingen	164,60
		Voordeling saldo	5.358,38
Totaal	f 12.543,67		f 12.543,67

Stichting Wilg & Mand

Saldo per 1-1-1984	f 1.902,57
Voordelig saldo over 1984	f 5.358,38
Saldo per 1-1-1985	f 7.260,95

Wilg & Mand Fonds

Saldo 1-1-1984	f 594,70
inkomsten:	
gift Haella Stichting	f 1.500,--
donaties	f 2.100,--
leningen van de donateurs	f 3.450,--
uitgaven: boek Noordwolde	f 23,75
saldo 1-1-85	f 7.620,95

Gebeurtenissen in de Vlechtwereld waarbij onze stichting min of meer betrokken was:

Op 1 april is het werkenlozenproject Beek en Donk, dat op 1 juni 1983 van start ging, door het arbeidsbureau Helmond beëindigd. De opleiding werd door 4 van de 5 deelnemers afgerond met een aanvullende cursus van 14 dagen aan de mandenmakersschool in Fayl-Billot. Enkele fijne kneepjes van het vak werden daar nog bijgeleerd en bovendien kon kennis worden gemaakt met typische Franse vlechttechnieken. De vijf jongemannen zijn toen ieder afzonderlijk een zaakje begonnen. Een van hen moest aan het eind van het jaar afhaken omdat zijn uitkering beëindigd zou worden terwijl zijn omzet te gering was om van te leven.

het snel want de verwachte belangstelling is groot en het aantal mogelijke deelnemers klein. Voor deze cursus wordt onder andere gedacht aan gevorderden zoals cursisten van elders uit het land die met andere ervaringen willen uitwisselen en nog wat fijne kneepjes bij willen leren, maar ook beginners die ver van bestaande cursusplaatsen wonen kunnen hier in een week een goede start maken waarna ze zichzelf thuis verder kunnen bekwamen. Aanmelden bij A. van 't Hoog, Hogeweg 11, 8194 LN Veessen, tel.: 05783-346.

o-o

Ammerzoden, eens een dorp met veel mandenmakers

"Ammerzoden, een dorp rond een oud kasteel" is de titel die Elisa Anthonius van Geffen in 1955 gaf aan zijn toen startende serie op schrift gestelde herinneringen aan dit dorp. Tot zijn te vroege dood in begin 1968 bleef hij schrijven met fraai regelmatig handschrift in eenvoudige cahiers. Ruim dertig dikke schriften vulde hij in die tijd met foto's, prentbriefkaarten en ook enkele krantenknipsels die hij van uitvoerig commentaar voorzag. Hij gaf niet alleen uitleg over wie en wat je op de afbeeldingen zag maar ook de relaties met elkaar, wat ze deden en hoe ze leefden. Hij verzamelde deze gegevens door veel te snuffelen in oude papieren maar vooral door veel te praten, te luisteren en te vragen aan dorpsgenoten. De verhalen rijgen zich

Kasteel Ammerzoden

aaneen van beeld naar beeld. Soms bepaalde hoofdstukken als "de dorpspastoors" of "de kerkhistorie" maar meest willekeurig zoals een foto hem op onderwerpen bracht; en dat maakt het lezen zo boeiend.

We probeerden wat foto's te kopiëren en uit de bijgeschreven teksten noteerden we het een en ander over de mandenmakerij wat we verwachten dat onze lezers wel interessant zullen vinden.

Mandenmakerij
 Matheus de Raad
 van Tiel

De mandenmakerijen genoten al in 1860 bekendheid, speciaal grauwwerk voor steen-, bieten- en hopmanden.

Toch had men er ook een goede naam voor "witwerk" onder andere hele bushels, ovale hengselmanden, kwarten en kersenmandjes.

13 à 15 stuks per dag vlechten was heel normaal en aldus maakte men er 68 à 70 per week. Van hele bushels of vijf-ers hoefden er maar (!) 55 in de week gevlochten te worden.

In de twintiger jaren werd er een goed loon mee verdiend.

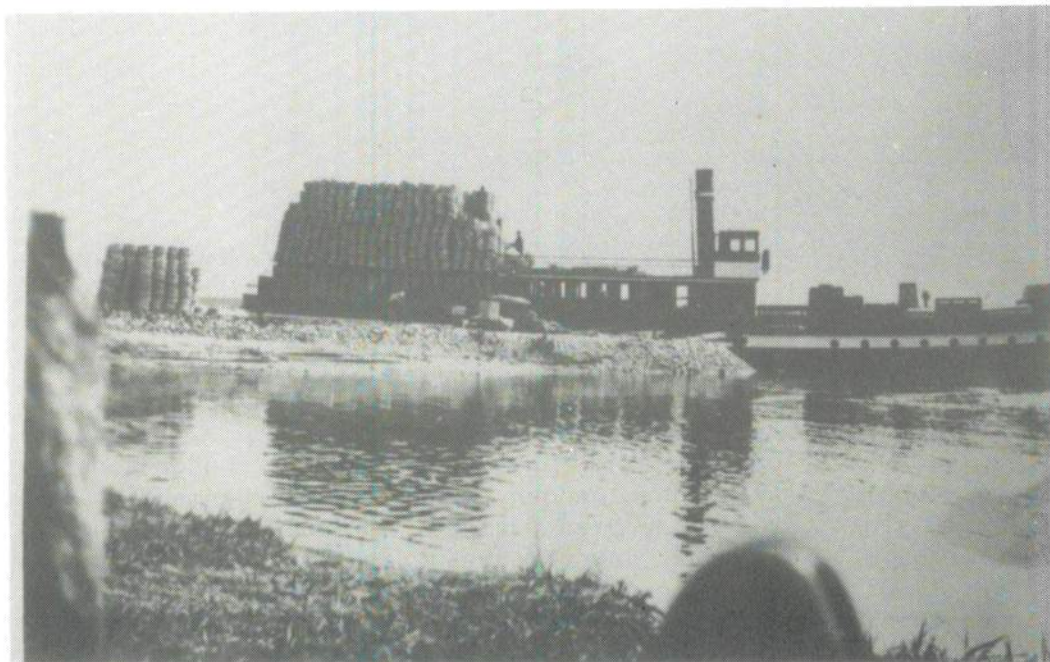
"In de mandenmakerij was het goed" zo heette het.

Normaal werd f 10,-- à f 12,-- verdiend en de zeer vluggen, ijverigen f 13,-- à f 15,--, zo schrijft Van Geffen.

De week vóór de kermis, welke altijd viel in de week van St. Jacob (25 juli) was de "persweek". Extra werk werd geleverd omdat er behoefte bestond aan een extra cent voor de kerstmis en om die week door te komen zonder te vlechten. Aanvankelijk was de kermis op woensdag en donderdag. Later werd door de burge-meester rond 1930 de kermis naar maandag en dinsdag verzet. Toen was woensdag voor het navieren en wie "over had" maakte zelfs de week vol!

Veel manden werden er toen naar Engeland geëxporteerd en ook nog een beetje naar Duitsland. Ze werden "aan het veer gebracht" om dan per Bossche boot door de Rederij van der Schuijt naar Rotterdam vervoerd te worden. Vracht, maar ook passagiers gingen mee op de boten genaamd "Stad Rotterdam" en "Jan van Arkel". De overigen gingen met paard en wagen naar Hedel, en verder per trein.

Voor deze export regelde de heer Pelgrom aan Nederlandse zijde de handel terwijl in Engeland de heer De Heer vertegenwoordiger was. Geleverd werden halve bushels voor 12 kg kersen waarbij 8 lege manden met twee bandjes samengebonden werden tot een "pak" en aldus minder ruimte innamen en vlotter waren te laden. Verder waren er vijf-ers voor 14 kg en kwarten. (Hoeveel kilo in deze laatsten gingen, is mij nog onbekend C.T.N.)

Op een oude prentbriefkaart zien we de droogschuur der Coöperatieve Mandenmakerij St. Anthonius welke in 1910 gebouwd werd. Voorheen was dit gevestigd in de Mandenmakerij van Johan Merkx, bijgenaamd "de Groote", een pand dat met riet gedekt was. Op 12 december 1898 's avonds toen Merkx zelf in 't café de Hopwaag zat verbrandde de mandenmakerij met de hele voorraad manden. Vier huizen gingen mee in vlammen op.

Joleen Gordon, *Withe Baskets, Traps and Brooms*
Traditional crafts in Nova Scotia
Nova Scotia Museum, Halifax, Nova Scotia 1984

Het zal de meeste lezers van dit bulletin bekend zijn dat niet alleen in Nederland de belangstelling voor manden en vlechtechnieken leeft en toeneemt. Onlangs ontvingen wij een boekje over het vlechten van tenen manden in de Canadese provincie Nova Scotia. Deze wordt gevormd door een schiereiland dat aan de oostkust van Canada in de Atlantische Oceaan steekt. De 45ste breedtegraad loopt er middendoor, dat is ongeveer de breedte van Bordeaux. Het klimaat benadert in de winter echter meer dat van de Noordkaap dan van het Franse wijng gebied.

De schrijfster, Joleen Gordon, heeft zich de verschillende vlechtechnieken van dit gebied eigen gemaakt. Ten behoeve van het bovengenoemde museum heeft zij ook onderzoek verricht met betrekking tot hun geschiedenis en herkomst en de gebruikte materialen.

Er zijn thans drie duidelijk te onderkennen groepen van vlechters: de Micmac-indianen, de negers, en een kleine groep vissers van Europese herkomst.

De indianen vlechten met spaan (strips, splints) en hebben een voorkeur voor essehout, hoewel ze ook esdoorn en populier gebruiken.

De negers gebruiken esdoornspaan (red maple).

De vissers, en over hun vlechtwijze gaat voornamelijk het boekje, gebruiken teen (withes) van verschillende houtsoorten, met een voorkeur voor "witherod" de één- of meerjarige loten van *Viburnum cassinoïdes* (ook Indian wit of souplejack genoemd), een familielid van onze Gelderse roos, kamperfoelie en vlier. De teen wordt in het wild geoogst in het vroege voorjaar, en vers verwerkt of hoogstens enige weken vochtig bewaard. Ze laat zich goed schillen. Als er geen withrod voorhanden is wordt ook wel els, Canadese kornoelje, berk, pruim, vlier of wilg gebruikt. De inheemse wilgesoorten zijn niet bruikbaar, maar er zijn Europese soorten geïmporteerd.

Terwijl de vlechtechnieken van de indianen en negers weer in de belangstelling gekomen en beschreven zijn, is aan die van de vissers, die wat afgelegen aan de zuid- en oostkust wonen, tot nu toe weinig aandacht besteed. Het boekje voorziet thans in die lacune.

De eerste - Franse - kolonisten kwamen in 1606; later kwamen er Engelsen, Schotten, Ieren en Duitsers. Wie precies welke vak-

rode esdoorn, klimop, zeggen en bladeren van de daglely (Hemerocallys) verzamelen en te conserveren.

Dat men van reclame houdt blijkt wel uit het feit dat één van de deelnemers uit New York zelfs een nummerbord had met "A Basket" erop.

Voor stoelmatten wordt door de Basketmakers' Association als richtprijs aangegeven voor biezenmatten ± f 10,- per vierkante decimeter en voor gaatjesmatten f 1,- per gaatje. Men gebruikt deze tarieven onder andere bij het repareren en restaureren van waardevolle meubels.

In Engeland hebben ze het plan om eens per maand op zaterdag in Londen een werkbijeenkomst te organiseren voor ervaren mandenmakers, leraren en beroepsvlechters om ideeën ervaringen en handigheden uit te wisselen.

De zomerbijeenkomst van de Engelse Basketmakers' Association zal plaatsvinden op 23 juni 1985.

In het Mendocino Art Center in Northern California zal van 26-30 augustus 1985 een vlechtsymposium gehouden worden met 16 verschillende cursussen.

o-o

Publikaties bij de stichting te verkrijgen

Het vlechten van ronde tenen manden door A. Westendorp
45 pagina f 6,50 + f 1,50 porto.

De Vlijmense mandenmakerij door M.C. Boom
36 pagina's f 4,50 + f 1,50 porto.

Te bestellen door overmaking van de bedragen op gironummer
26 95 726 of Amrobank Vlijmen, nummer 41 89 08 083 t.n.v. de
stichting onder vermelding wat gewenst wordt.

Beschikbaar is voor vertoning een film over het mandenmaken "Van griend tot mand". Duur 30 mininuten. 16 mm kleur met magnetisch geluid.

Een literatuurlijst van Nederlandse, Vlaamse en andere buitenlandse boeken over manden en vlechten is tegen betaling van f 1,50 beschikbaar. Een aantal van deze boeken zijn in de bibliotheek van de stichting en worden door het secretariaat uitgeleend.

Rustende marskramer (prent van Jacob Ernst Marcus 1810)